

csak az elsőt tartották bebutorozva azon ritka alkalmakra, a mikor a földesur itt tartózkodott. Virágos és fácskos kertek s diszes fasorok vették körül a kastélyt,¹ melynek falai egy izben, mint fentebb láttuk, Ferdinand királyi herceget is vendégül fogadták. A pusztát azonban 1825. már ekkor a városhoz nem tartozónak nyilvánították.² Néhány évvel később pedig Károlyi István és Lajos grófok közt kétfelé hasították. E szerint Ist- 1727. vánnak Belső-Derekegyház jutott, hol akkor a vásárhelyi uradalom főtisztsége is székel, Lajosé pedig Külső-Derekegyház lett, mely utóbbit a Lajos-kedvi (Mágocs), Lajos-tanyai és Lajos-szállási gazdaságokra osztották. Ezekhez csatolták a László-telek nevű szegődvényes új kertésztelepítvényt, sőt Lajos-halmát és Ujvárost is, úgyhogy ily módon a pusztá összes területe 24586 katasztrális holdra szaporodott.³

Erzsébet, vagy Szenterzsébet.

Minthogy a hely neve a XVI. és XVII. századbéli adó- és dézmaösszeírásokban nem fordul elő, kétségtelen, hogy a falu egykori pusztulása után többé nem épült meg, a mikor aztán elhagyott földét, mint legközelebbi szomszédok, a vásárhelyiek foglalták el. Külön megnevezve először 1650-ben találkozunk vele, a mikor t. i. Pap János, Ónodvárának alkapitánya, kerítette hatalmába a szép fekvésű és buja termékenységű pusztát a szomszédos Szt-Albert, Ólvesd, Igló, Rárós és Csika pusztákkal egyetemben s ezekről a maga és Petrekovics Pál nevére III. Ferdinand királytól adománylevelet is szerzett⁴ s magát azok 1650. márc. 3. birtokába Egerben be is igtattatta, úgyhogy egy félévvel később már mint jogos birtokos emelte fel óvását egyesült Borsod- és Csongrád megye ónodi gyűlésén a szomszédok s különösen a vásárhelyiek ellen, kik

¹ A csongrádi uradalom leírása 1813-ban a vármegye Itrában.

² Megyei hivatalos összeírás 1813-ból, 7. lap, Proth. Crimin. causarum etc. című csomóban Csongrád megye Itrában.

³ Palugyay, i. m. IV. 499. (Csók M. jegyző adatai.)

⁴ Az okirat a jászai konvent Itrában, Ao 1650. Fasc. 4. o, No 83.

az ő fentebb nevezett pusztáit használják.¹ V á s á r h e l y földesura, B e r c s é n y i I m r e, későn értesült arról, hogy P a p az ő városa »örökös határát imilyen-amolyan balvélekedés következtében« megcsönkította s »hatalommal elfoglalta«, s ezért javai »törvénytelen bitorlói« ellen csak idők multával emelte fel óvását az eszter- | 1656. ápr. 18. gomi káptalan előtt a maga és öccse, M i k l ó s, képében.² Mindazáltal, bár P a p ezután még M á r t é l y t s M i n d s z e n t e t is megszerezte, a tiltakozásnak idővel meg lett óhajtott eredménye, talán B e r c s é n y i M i k l ó s magas katonai rangja következtében, s a pusztá visszakerült a határ tartozékai közé. Legalább, mikor L i p ó t király az e g r i és c s a n á d i pasák viszályos ügyében bizonyítványt | 1676. állított ki V á s á r h e l y és pusztáinak C s o n g r á d v á r m e g y é h e z tartozása felől, abban S z t - E r z s é b e t e t B e r c s é n y i birtokában levőnek s olyannak tüntették fel, a mely »ős idők óta mindig ahhoz a városhoz tartozott.«³ Azonban többé soha sem ülték meg⁴ s akkor is elhagyatott volt, mikor S c h l i c k számára az összeírást készítették. Ennek fogalmazói, a német tisztviselők, | 1702. t. i. munkálatukban, miután »F e r g e d « - e t, »H e s t f e l i e s « - t és »M a r t e l l y « - t felsorolták, — így írnak: »Ez említett pusztákon van még két jeles pusztá a falu (V á s á r h e l y) területén, t. i. »E s c h e r w e r t h « és »S z e n t - G i r a l «. Ezek elseje egy halom körül fekszik, melyben, úgy mondják, hogy egy szent van eltemetve, a kiről »E s c h e r w e r t h « - n e k h i j á k. « E közlés érdemét már előzetesen méltattuk. Kétséget nem szenved, hogy a pusztát akkor is a város lakosai használták, bár az 1720. okt. 3-diki megyei összeírás annak tartozékai közt nem említi. De K á r o l y i S. birtokszerző okleveleiben mindenütt a határhoz kapcsolatja s a v á s á r - | 1722—3. helyi jobbágyok használatába is átengedi. Tényleg ott is hagyták azt a későbbi taksaszerződések s az urbárium is, mint a melyet t. i. a gazdák fele részben jármos | 1771. ökrökkel és fejős tehennel legeltettek, fele részben pedig régi idő óta szállásokkal raktak meg és szántás alá használták, azonkívül, hogy az A r a n y - á g nevű szőlőskertet

¹ Az óvástételről szóló megyei bizonyítvány 1650. szept. 7-ről, hiteles másolat a gróf Károlyi nemzetség bpesti Itrában.

² Az óvás az esztergomi főkáptalan Itrában, Capsa 54, fasc. 5, No 16.

³ L. e. Orsz. it. Kanc. iratok No 389. és a Bécsi lib. reg. XVI. 154. Meg van Thalynál is, gróf Bercsényi család, I. 253.

⁴ Ide módosítom e mű II. 329. lapján téves közlésből eredt állításomat.

is odatették.¹ M a k ó felé elhomályosult határát időközben a felsőbbség állapította meg.² Csak később, a | 1737—8. a legelő elkülönítési munkálatok idején, jelentették P a p A n d r á s és Z a k a d á t h i F e r e n c szabolcsmegyei nemesek a magok jogát az 1650. márc. 3-iki ajándékozó levél alapján s követelték az abban megirt összes pusztáknak, E r z s é b e t n e k is, fele részét magoknak. A tanács, bár nem látta igazolva, hogy az adományosokat annak idején be is igtatták volna, eleintén »bőséges jutalom« ígérese mellett kérte a személyesen leutazott nemesektől igazoló leveleik átadását, de azután, mivel »kivánságukat képtelennek« találta, lakóhelyökre visszabocsátá őket, a nélkül, hogy az egyezés sikerült volna.³

Fecskés, vagy Mogyorósfecskés.

A korszak elején a c s a n á d i püspök követelte magának a falu tizedszedési jogát,⁴ mely egyébként D ó c z i | 1537. M i k l ó s tulajdonát képezte, de rajta kívül K e r e i F e r e n c is birtott, a mint ez a J a k s i c s M á r k n é urbéri beigtatásáról szóló oklevélben olvasható, mely törvényes eljárásban B o l d i z s á r B e n e d e k itteni bíró és S ü l e G e r g e l y jobbágy is részt vettek.⁵ Megtaláljuk a helységet a c s a n á d i községek közt a néhány évvel később készült királyi összeírásokban is M o n y á r o s - | 1549—56. F e c h k é s név alatt.⁶ Azután a háborus idők miatt a király a püspökök dézmáját kárpótlás mellett e vidékről a gyulai várnak adván, a vár számadásaiban olvashatunk tüzetes kimutatásokat a dézmaszedésről, melyek | 1553—63. a faluról sok adatot tartalmaznak. Ezek szerint a falu 1552-ben 57 kaput számlált, tehát az akkori viszonyok közt igen népesnek mondható, a régi földesurak helyét

¹ A vizsg. iratok Marczibányi Lőrinc kir. t. hites jegyző jelentésével az Orsz. ltrban. Inquisitiones per juratos nostros tab. regiae, fasc. 17. No 1317. 1512.

² Gróf Károlyi nemzetség bpesti ltra, 36. fiók, 45. a. sz.

³ V. tjk. XVII. 16.

⁴ Borovszky, i. m. I. 162.

⁵ A beigt. oklevél az Orsz. ltrban, Kolozsmonost. iratok, Com. Csanád 25. sz.

⁶ Urbarium, sive processus dicalis anni 1549. Hit. más. Csanádm. ltrban. Rácz K.-nál, Zarándi egyházmegye tört. 112. — Perceptio secundi subsidii medii Floreni etc. című dicalis conscriptio Csanádmegyéről.